

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

Λιδαγμένο κείμενο

Πλάτωνος Πρωταγόρας 324A-C

- A.** Έτσι λοιπόν, Σωκράτη, και γι' αυτούς τους λόγους και οι άλλοι και οι Αθηναίοι, όταν απ' τη μια γίνεται λόγος για ικανότητα στην οικοδομική ή σε κάποιον άλλο τεχνικό τομέα, λίγοι νομίζουν ότι έχουν τη δυνατότητα να δίνουν συμβουλή, και, αν κάποιος, ενώ (ή: που) είναι έξω από τους λίγους, προσπαθεί να δίνει συμβουλές, δεν (τον) ανέχονται, όπως ισχυρίζεσαι εσύ - λογικά (ή: δικαιολογημένα), όπως κι εγώ υποστηρίζω - όταν απ' την άλλη έρχονται για συμβουλή σχετικά με την πολιτική αρετή, η οποία πρέπει στο σύνολό της να κινείται (ή: περνάει) μέσα από τη δικαιοσύνη και τη σωφροσύνη, δικαιολογημένα ανέχονται (τη συμβουλή) κάθε άνδρα, γιατί κατά τη γνώμη τους στον καθένα ταιριάζει (ή: ο καθένας είναι κατάλληλος) να έχει βέβαια μερίδιο σ' αυτή την αρετή, διαφορετικά (είναι επόμενο) να μην υπάρχουν πόλεις.

Μονάδες 10

- B1.** Χάρη στον ενδιάθετο λόγο ο άνθρωπος προχώρησε στη σύλληψη αφηρημένων ηθικοπολιτικών εννοιών και στη δημιουργία κοινωνικών μετασχηματισμών. Η «αἰδώς» και η «δίκη» αποτελούν τα θεμέλια της οργανωμένης δημοκρατικής κοινωνίας και τη βάση του δυτικού πολιτισμού. Η ΔΙΚΗ πηγάζει από την υπακοή στους γραπτούς νόμους της πολιτείας που στην ιδανική της μορφή φθάνει στη συνειδητή πειθαρχία. Η ΑΙΔΩΣ είναι υψηλότερο συναίσθημα, καθώς γεννιέται από την εσωτερική αναγνώριση της ευταξίας του νόμου, προκειμένου να επιτευχθεί η αρμονική κοινωνική συμβίωση.

Πιο συγκεκριμένα, η «Δίκη», κόρη του Δία και της Θέμιδας (όπως και η Ευνομία και η Ειρήνη), βρίσκεται πάντα δίπλα στους γονείς της, τον ανώτατο δικαστή και τη θεά της έννομης τάξης και οριοθετεί τα ανθρώπινα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Υποδηλώνει την αντίληψη του δίκαιου... και... άδικου, το σεβασμό σε γραπτούς και άγραφους νόμους, την επιβολή της αποκατάστασης των καταστρατηγημένων δικαιωμάτων.

Από την άλλη, η «**Αιδώς**», μητέρα της Σωφροσύνης και τροφός της Αθηνάς, δεν σημαίνει «ντροπή», τύψεις και ενοχές μετά από μια ανεπίτρεπτη πράξη (αυτή την έννοια αποδίδει ο όρος *αίσχυνη*). το συγκεκριμένο συναίσθημα προηγείται, λειτουργεί ως κίνητρο για την εκτέλεση του χρέους· πρόκειται για ανώτερο συναίσθημα, που εμπνέει τον αυτοσεβασμό και τον αλληλοσεβασμό, την αγανάκτηση και την αποδοκμασία του κοινωνικού συνόλου προς κάθε ηθική παράβαση, την κοσμιότητα και τη φιλοτιμία, την τήρηση των άγραφων νόμων. Δεν είναι, άλλωστε, τυχαίο ότι το ρήμα «*αἰδοῦμαι*» χρησιμοποιείται πολύ συχνά από τους κλασικούς συγγραφείς και αναφέρεται σε υψηλές ηθικές επιταγές που απορρέουν από το υπέρτατο ηθικό δίκαιο.

Με δεδομένο ότι οι δύο παραπάνω ηθικές αξίες είναι συστατικά στοιχεία της πολιτικής αρετής, αποτελούν την αναγκαία προϋπόθεση της ατομικής ηθικής τελείωσης, τη βάση της κοινωνικής συμβίωσης και αρμονίας καθώς και της πολιτιστικής ανάπτυξης. Ως συνέπειες αυτών των ανώτερων συναισθημάτων προβάλλονται η ευταξία (*κόσμος*) και η φιλία (*δεσμοί φιλίας συναγωγοί*) στους πολίτες. Ως κατάληξη αυτής της πολιτιστικής εξέλιξης προβάλλεται από τον Πρωταγόρα η αθηναϊκή δημοκρατία (την οποία δικαιώνει με το μύθο του).

Ο μύθος είναι χαρακτηριστικός του ελληνικού τρόπου σκέψης και ζωής, καθώς προβάλλονται τόσο η αισιόδοξη αντίληψη περί της συνεχούς εξέλιξης του ανθρώπου όσο και το ηθικό υπόβαθρο (*αἰδώς - δίκη*) που αντιστρατεύεται οποιοδήποτε καταναγκασμό. Ο αισιόδοξος ουμανισμός αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα των εποχών του Διαφωτισμού (5^{ος} αι. π.Χ. - 18^{ος} αι. μ.Χ.). Αντίθετα προς τον βαρύθυμο Ησίοδο, που μιλά για παρακμή και εκφυλισμό του ανθρώπινου γένους στη διαδρομή του στους αιώνες, ο Πρωταγόρας - και γενικά οι σοφιστές - θέλουν να υπάρχουν στον άνθρωπο φυσικές καταβολές, που με την κατάλληλη αγωγή και καλλιέργεια θα τον οδηγήσουν στην ειρηνική συμβίωση με τους συνανθρώπους του και στην ευημερία.

Μονάδες 10

- B2.** Σύμφωνα με το μύθο η πολιτική αρετή δεν αποτελεί μέρος της αρχικής φύσης των ανθρώπων· αρχικά, όταν ζουν διασκορπισμένοι, έχουν μεν τη νοημοσύνη να δημιουργήσουν βωμούς, γλώσσα και υλικοτεχνικά επιτεύγματα, αλλά δεν μπορούν ν' αντιμετωπίσουν τα

θηρία λόγω της έλλειψης της πολεμικής τέχνης. Αλλά και τότε που αναγκάζονται να συγκροτήσουν κοινωνίες, έχουν να αντιμετωπίσουν τον ίδιο τον άνθρωπο· δεν καταφέρνουν να συνεργαστούν και να ορθοποδήσουν, γιατί δεν έχουν κανόνες. Μετά την κοινωνική αυτή δυσσαμονία επανέρχονται στην προηγούμενη κατάσταση και απειλούνται με αφανισμό.

Σ' αυτό το σημείο επεμβαίνει ο πατέρας θεών και θνητών για τη διάσωση του ανθρώπινου γένους, στέλνοντας μέσω του Ερμή την αιδώ και τη δικαιοσύνη, που εξασφαλίζουν την κοινωνική ομαλότητα και την πολιτιστική ανάπτυξη. Η εντολή του είναι αυστηρή και απόλυτη: η καθολική συμμετοχή των ανθρώπων στην πολιτική αρετή είναι υποχρεωτική (Ἐπὶ πάντας καὶ πάντες μετεχόντων)· το ανθρώπινο είδος μπορεί να επιβιώσει μόνο μέσα σε πόλεις, με κανόνες δικαίου που οριοθετούν δικαιώματα και υποχρεώσεις και προασπίζουν το κοινό συμφέρον. Παράλληλα, ο Δίας επισείει τη θανατική ποινή σε όποιον δεν θέλει ή δεν μπορεί να ενταχθεί στην πολιτική κοινότητα (τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν). Το γεγονός ότι ο ίδιος θεσπίζει αυτό το νόμο (παρ' ἑμοῦ) υπογραμμίζει την αυστηρότητα και κραισιμότητα της κατάστασης. Για να γίνει απόλυτα σαφής, προσθέτει μια παρομοίωση: ο απολιτικός άνθρωπος μοιάζει με αρρώστια του πολιτικού σώματος (ὡς νόσον πόλεως), είναι άκρως επικίνδυνος για την ομαλή λειτουργία του.

Πώς όμως είναι δυνατόν κάποιος να μην κατέχει την αιδώ και τη δίκη, από τη στιγμή που αυτές μοιράστηκαν σε όλους; Η φαινομενική αντίφαση εύκολα αίρεται, αν αναλογιστούμε πως η πολιτική αρετή δεν είναι έμφυτη στον άνθρωπο. Από τη στιγμή που ο Δίας παρεμβαίνει σε μεταγενέστερο από τη δημιουργία του ανθρώπου στάδιο (σε αντίθεση με τις τεχνικές γνώσεις), δεν μπορεί να τις επιβάλλει σε όλους καταναγκαστικά. Θεσπίζει, ωστόσο, νόμο για τη σκληρή τιμωρία όποιου δεν μετέχει σ' αυτή, για να τονίσει την αναγκαιότητά της στην ανθρώπινη ζωή και να εξασφαλίσει την καθολικότητα της συμμετοχής των ανθρώπων σ' αυτήν.

Εξάλλου, το ότι τα δύο δώρα προσφέρονται σε όλους τους ανθρώπους δεν σημαίνει υποχρεωτικά πως όλοι θέλουν ή μπορούν να τα δεχτούν. Δεν αρκεί η προσφορά του Δία για την κατοχή τους· απαιτείται μεγάλη προσπάθεια και εσωτερικός αγώνας, προκειμένου να κατακτηθούν οι δύο παραπάνω αξίες. Εναπόκειται, λοιπόν, στην ελεύθερη βούληση του ανθρώπου να τις κάνει κτήμα του ή όχι. Κατά τον Πρωταγόρα χρειάζονται και τα κατάλληλα μαθήματα.

Συμπερασματικά, **όλοι** οι άνθρωποι έχουν τη **δυνατότητα** να αποκτήσουν την πολιτική αρετή· για να το καταφέρουν στην πράξη, χρειάζεται προσωπική προσπάθεια και διδασκαλία.

Αν αφαιρεθεί το περίβλημα του μύθου, η παρέμβαση του Δία (δηλαδή της φυσικής νομοτέλειας) αντιπροσωπεύει τη **συνειδητοποίηση** της **ανάγκης** των ανθρώπων για **αρμονική...συμβίωση**, που είναι απόρροια της ανάπτυξης ηθικής...συνείδησης. Στην εξελικτική τους πορεία οι άνθρωποι συναισθάνθηκαν την ανάγκη να θεσπίσουν θεμελιώδεις και απαράγραπτες αρχές δικαίου και να συμμετέχουν **όλοι** σ' αυτές, για να ευημερήσουν άτομα και σύνολο· διδάχτηκαν από τα παθήματά τους και έμαθαν να ενεργούν δίκαια, να σέβονται τον εαυτό τους και τους άλλους, να γίνονται φορείς προόδου. Άρα, οι νόμοι ήταν έργο του **χρόνου**, της **πικρής πείρας** και της **ανάγκης**.

Μονάδες 10

- B3.** Ο Πρωταγόρας με το επιμύθιο ανταπαντά στο πρώτο επιχείρημα του Σωκράτη, που σχετίζεται με την αθηναϊκή **εκκλησία** του **δήμου** και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι **η πολιτική αρετή δεν είναι διδακτή**. Συγκεκριμένα ο Σωκράτης ισχυρίζεται πως, όταν οι Αθηναίοι αντιμετωπίζουν ένα τεχνικό πρόβλημα, δέχονται συμβουλές μόνον από εκείνους που διαθέτουν την αντίστοιχη τεχνογνωσία· αν κάποιος μη ειδικός αποπειραθεί να τους συμβουλευσει, δέχεται την αποδοκιμασία τους. Στα ζητήματα όμως της διοίκησης της πόλης δέχονται και σέβονται τη γνώμη οποιουδήποτε συμπολίτη τους, ανεξάρτητα από επάγγελμα, κοινωνική θέση, οικονομική κατάσταση ή καταγωγή. Άρα **όλοι** οι Αθηναίοι είναι αρμόδιοι για τα πολιτικά, καθώς **όλοι** διαθέτουν την **πολιτική αρετή**, **χωρίς να την έχουν** από κάποιον **διδασχθεί**.

Ολοκληρώνοντας το μύθο του Προμηθέα, ο Πρωταγόρας επαναλαμβάνει το παράδειγμα του Σωκράτη με την εκκλησία του δήμου, για να **συμφωνήσει μαζί του** (ώς σὺ φής) ως προς τη στάση των Αθηναίων, αλλά για να το **εξηγήσει διαφορετικά**: **όλοι** οι Αθηναίοι πράγματι διαθέτουν την πολιτική αρετή, γιατί ο Δίας τη μοίρασε σε όλους (Ἐπὶ πάντας καὶ πάντες μετεχόντων) και τόνισε την αναγκαιότητα συμμετοχής όλων σε αυτή για τη σύσταση πόλεων (οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν).

Συμπερασματικά, από το μύθο προκύπτουν (διὰ ταῦτα, αὕτη τούτου αἰτία) τα εξής:

- ⇒ Το γεγονός ότι οι Αθηναίοι (και οι άλλοι) έχουν την πολιτική αρετή, δεν σημαίνει πως αυτή δεν διδάσκεται (όπως διατείνεται ο Σωκράτης), αλλά πως **είναι αναγκαίο να την έχουν όλοι** (παντί προσήκον ταύτης γε μετέχειν τῆς ἀρετῆς). ειδήλλως, δεν θα υπήρχαν πόλεις (ἢ μὴ εἶναι πόλεις).
- ⇒ Η πολιτική αρετή δόθηκε στον άνθρωπο μετά τη δημιουργία του, αφοτου είχε αρχίσει να εξελίσσεται πολιτισμικά (γι' αυτό οι πρωτόγονοι, ενώ είχαν τη νοημοσύνη να αξιοποιούν διάφορες τέχνες, συμπεριφέρονταν βάνουσα μεταξύ τους). Άρα, **δεν είναι έμφυτη**, πράγμα που ίσως υποδηλώνει πως είναι διδακτή.
- ⇒ Η πολιτική τέχνη είναι **καθολική** : **όλοι** έχουν τη **δυνατότητα** να την κάνουν κτήμα τους (παντί προσήκον ταύτης γε μετέχειν τῆς ἀρετῆς). Έμμεσα μόνο γίνεται λόγος για τη διδασκαλία...της, καθώς οι άνθρωποι θα την αποκτήσουν με συνειδητή προσπάθεια και τα κατάλληλα μαθήματα.

Μονάδες 10

- B4.** «Ο Πρόδικος και ο Ιππίας είναι μάλλον γελοιογραφικά σχεδιασμένοι. Και οι δύο παρουσιάζονται ως επιδεικτικά πολυμαθείς, ο πρώτος μανιακός με τους ορισμούς των εννοιών (πράγμα για το οποίο εισπράττει τα ειρωνικά σχόλια του Σωκράτη), ο δεύτερος μεγαλόστομος και ρητορικός. Θα έλεγε κανείς πως όλο το αντισοφιστικό πάθος του Πλάτωνα ξεσπά στην περιγραφή της ρηχότητας και της μεγαλομανίας αυτών των δύο. Ο Πρωταγόρας, αντιθέτως, παρουσιάζεται μεν ως αλαζονικός και γεμάτος αυτοπεποίθηση, η σημαντική θέση όμως που ο στοχαστής αυτός κατείχε στην ιστορία της ελληνικής σκέψης δεν υποβαθμίζεται σε καμία περίπτωση. Παρόλο που ο Πλάτωνας τον δείχνει να αγανακτεί με τις συνεχείς ερωτήσεις του Σωκράτη, σε σημείο να θέλει να σταματήσει τη συζήτηση αν ο συνομιλητής του δεν τον αφήσει να αναπτύξει όπως αυτός νομίζει τις απόψεις του, είναι προφανές πως ο πρωταγορικός στοχασμός αντιμετωπίζεται ως άξιος σεβασμού. Γι' αυτό και στην περίπτωσή του, η σωκρατική ειρωνεία είναι πολύ διακριτική, ο Σωκράτης δείχνει μάλιστα έναν ειλικρινή σεβασμό προς τις απόψεις του αντιπάλου του».

Μονάδες 10

B5.

ομόρριζες λέξεις πρωτοτύπου	ομόρριζο θηλυκό ουσιαστικό ν.ε. (απλό ή σύνθετο)	ομόρριζο αρσενικό επίθετο ν.ε. (απλό ή σύνθετο)
<i>νενέμηγται</i>	νομιμότητα, νομιμοφάνεια, απονομή, διανομή, ανακατανομή, ταξινόμηση, εξοικονόμηση, ανομία, αυτονομία, αγορανομία, αστυνομία, αερονομία, εργονομία, οικονομία, δικονομία, βιβλιοθηκονομία, νομική, νομοτέλεια, νομοθεσία, νομομάθεια, νέμεση	νόμιμος, νομισματικός, έννομος, παράνομος, εργονομικός, οικονομικός, αγορανομικός, αστρονομικός, νομαδικός, νομοθετικός, νομότυπος
<i>θῶ / θές</i>	κατάθεση, σύνθεση, αντίθεση, υπόθεση, ανάθεση, πρόθεση, έκθεση, παρένθεση, συγκατάθεση, αδιαθεσία, υιοθεσία σκηνοθεσία, νομοθεσία, νουθεσία, στοχοθεσία, τοποθέτηση, διευθέτηση, επιθετικότητα, Θέμιδα, θεμελίωση, διαθεματικότητα, παρακαταθήκη, υποθήκη, βιβλιοθήκη, συνθηκολόγηση, αποθήκευση	θεματικός
<i>τεχνῶν</i>	πολυτεχνία, τεχνική, συντεχνία, κακοτεχνία, λογοτεχνία, βιοτεχνία, τεχνογνωσία, τεχνολογία, ευτοκία, τοκογλυφία	τεχνικός, τεχνητός, έντεχνος, περίτεχνος, άτεχνος, ομότεχνος, τεχνολογικός, τεχνοκρατικός, καλλιτεχνικός, συντεχνιακός,

		αρχιτεκτονικός, πολύτεκνος, άτεκνος, άτοκος, έντοκος, πρωτότοκος, απότοκος
<i>ἴωσιν / ἰέναι</i>	προέλευση	ιταμός, αμαξιτός, προσιτός, απρόσιτος, δυσπρόσιτος, εξίτηλος, ανεξίτηλος, φιλελεύθερος, ελευθέριος
<i>φής</i>	φήμη, υστεροφημία, επευφημία, βλασφημία, φημολογία, διαφήμιση, δυσφήμιση, αφασία, φωνή, διαφωνία, ραδιοφωνία, τηλεφωνία, ομοφωνία, ορθοφωνία, πολυφωνία, εκφώνηση, αποφώνηση προσφώνηση	περίφημος, κακόφημος, προφητικός, διαφημιστικός, φωνητικός, φωναχτός, ομόφωνος, οξύφωνος, σύμφωνος, άφωνος, συμφωνικός, ραδιοφωνικός, επιφωνηματικός

Μονάδες 10

Αδίδακτο κείμενο

Ἰσοκράτους Παναθηναϊκός, 185-187

Γ1. Απορώ που κάποιοι δεν θεωρούν πως οι μάχες και οι νίκες που κερδίζονται άδικα (ή: σε αντίθεση προς το δίκαιο) είναι πιο αισχρές και περισσότερο επονειδιστες (ή: ατιμωτικές) από τις ήττες που προκύπτουν χωρίς δειλία, και μάλιστα ενώ γνωρίζουν ότι πολλές φορές μεγάλες αλλά φαύλες (στρατιωτικές) δυνάμεις υπερισχύουν ανδρών σπουδαίων και αποφασισμένων να ριψοκινδυνεύουν για την πατρίδα. Πολύ πιο σωστά (ή: δικαιολογημένα) θα επαινούσαμε αυτούς παρά εκείνους που είναι πρόθυμοι να δίνουν τη ζωή τους για ξένα πράγματα και μοιάζουν με τα μισθοφορικά στρατεύματα· γιατί αυτές αφενός είναι συμπεριφορές ποταπών (ή: αχρείων) ανθρώπων, κι αφετέρου θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί πως είναι αμέλεια των θεών το να χάνουν κάποιες φορές οι ενάρετοι απ' όσους θέλουν να αδικούν.

Μονάδες 20

- Γ2α. αἰσχίους : αἰσχροῦς
 ὄνειδῶν : ὄνειδει
 κρείττους : κράτισται
 ἀνδρῶν σπουδαίων : ἄνερ σπουδαῖε

Μονάδες 5

- Γ2β. συμβαινούσας : συμβῆναι
 εἰδότες : οἶσθα
 αἰρουμένων : ἔλοῦ
 ἀποθνήσκειν : τεθνηκέναι / τεθνάναι
 φήσειεν : φαίη

Μονάδες 5

- Γ3α. (ἦ) τὰς ἦτας : β' ὅρος σύγκρισης, υποκείμενο στο
 ἀπαρέμφατο «εἶναι» (ετεροπροσωπία).
 (καὶ ταῦτ') εἰδότες : ἐναντιωματική μετοχή, συνημμένη στο
 υποκείμενο του ρήματος «τινές».
 κρείττους : κατηγορούμενο στο «δυνάμεις» από το
 συνδετικό ρήμα «γίγονται».
 περὶ τῶν ἀλλοτριῶν : ἐμπρόθετος προσδιορισμός του σκοπού στο
 «ἀποθνήσκειν».
 στρατεύμασιν : δοτική αντικειμενική στο «ὁμοίους».
 ταῦτα : υποκείμενο στο ρήμα «ἔστιν» (αττική
 σύνταξη).
 (τὸ) ἀγωνίζεσθαι : ἐναρθρο ἀπαρέμφατο, υποκείμενο στο
 ἀπαρέμφατο «εἶναι» (ετεροπροσωπία).

Μονάδες 7

ΑΓΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ 11 -- ΠΕΙΡΑΙΑΣ -- ΤΗΛ. 210-4224752

Γ3β. μεγάλας δυνάμεις, πονηράς δὲ καὶ πολλάκις γιγνομένας κρείττους ἀνδρῶν σπουδαίων καὶ κινδυνεύειν ὑπὲρ τῆς πατρίδος αἰρουμένων

Μονάδες 3

ΟΡΟΣΗΜΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

Ρένα Σαρμπάνη

ΟΡΟΣΗΜΟ